

بررسی موجبات سعادت و شقاوت خانواده از منظر قرآن

مبینا کاکاوند^۱

چکیده:

سعادت و شقاوت محصول اعمال، اخلاق و عقاید انسان است. عقاید حقه، اخلاق حسنه، اعمال صالحه موجب به وجود آمدن سعادت و اعتقادات خلاف حقیقت و سیئات اخلاقی و اعمال زشت باعث شقاوت است. سعادت به معنای خوشبختی در دنیا و آخرت و شقاوت به معنای بدبختی و تیره ورزی در دنیا و آخرت است. مراد از سعادت دنیوی خوشی‌های دنیوی اعم از جسمی و روحی است و زمانی سعادت دنیوی دارای ارزش است که به دنبال آن انسان از سعادت اخروی هم برخوردار شود. هدف از پژوهش حاضر بررسی عوامل و آثار سعادت و شقاوت در قرآن است. بشر برای رسیدن به سعادت و خوشبختی و نجات از شقاوت و بدبختی راهی جز قرآن ندارد. در آیات فراوانی از قرآن انسان را به سعادت بشارت می‌دهد و شقاوت انداز می‌دهد و ما را به خوشبختی و آسایش همیشگی رهنمون باشد. این نوشتار با شیوه توصیفی تحلیلی و با استناد به آیات قرآن، به بررسی موجبات سعادت و شقاوت خانواده می‌پردازد. نتایج تحقیق نشان داد که آثار سعادت زندگی پاک و سربلندی و عزت است و آثار شقاوت زندگی سخت دوری از رحمت خدا حقارت و ذلت است.

واژگان کلیدی: سعادت، قرآن، خوشبختی، شقاوت

^۱: طلبه سطح دو، حوزه علمیه الزهرا (س)

مقدمه:

قرآن برای مدیریت مجموعه اهداف انسان اعم از کوچک و بزرگ آمده است. همچنین در یک خط طولی انسان را رو به سعادت سوق دهد تا از کانون شقاوت که جهنم است دور شده و به کانون سعادت که بهشت است برساند. در سوره هود آیات ۱۰۵ تا ۱۰۸ می‌فرمایند: «انسان‌ها دو دسته اند برخی شقی هستند و برخی سعادت‌مند. شقی‌ها آن بیچاره‌هایی هستند که در آتش جهنم می‌افتند و سعادت‌مندان کسانی هستند که وارد بهشت می‌شوند.» قرآن با این تعریفی که از کانون شقاوت و سعادت میکند بشر را حرکت می‌دهد و می‌فرماید: «مصدق کامل شقاوت این است که انسان جهنمی بشود در مقابل سعادت‌مند کسی است که در کانون لذت‌ها به سر ببرد.»

قرآن و اسلام و دین این ظرفیت را دارند که انسان را از شقاوت به سعادت و وضعیت مطلوب برسانند. برای اینکه این اتفاق رخ بدهد باید تحولاتی صورت بگیرد مثلاً در توانایی و یا بینش و نگاه ما به پدیده‌ها تحول در ارزش‌گذاری و دست کشیدن از برخی خواسته‌های نامطلوب. در این مقاله قصد پاسخگویی به سؤالاتی از جمله: چه اموری موجب سعادت خانواده میشود؟ چه اموری موجب شقاوت خانواده میشود؟ راهکار‌هایی خانواده از شقاوت چیست؟ را داریم. این روزها با تحولات اجتماعی، اقتصادی و تاثیر جوامع دیگر بر فرهنگ خانواده‌های ایرانی بیشتر از گذشته شاهد بروز مشکلات خانوادگی هستیم. یکی از مهمترین علل این مشکلات الگو برداری غلط است خانواده بخشی از یک اجتماع است که هر کدام از ما به صورت تولد، فرزند خواندگی یا ازدواج به آن وارد می‌شویم.

در جامعه کنونی آثاری از سست شدن بنیان و ایمان خانواده و به شقاوت کشیده شدن افراد خانواده مشهود است و خانواده چه از نظر ایمان و تقوا و چه اتحاد و همدلی که باید بین اعضای خانواده باشد فاصله گرفته اند هدف از نگارش این مقاله بررسی موجبات سعادت و شقاوت خانواده است. خوش بختی در خانواده چیزی است که می‌توان با طرز کردار و گفتار، آن را تامین کرد. زیرا خوش بختی و سعادت خرید و فروش نمی‌شود و گرنه فقرا هرگز شیرینی زندگی را نمی‌چشیدند. این طور نیست که هرگاه ثروت وجود داشته باشد، خوش بختی خود به خود از راه برسد. البته اگر بقیه‌ی عوامل خوش بختی جمع باشد ثروت چیزی بسیار خوب خواهد بود. به اصطلاح، ثروت برای خوش بختی علت تامه نیست تا خوش بختی ملزوم آن باشد. «بدون تردید، کانون گرم خانواده و صفای آن، با پول، شهرت و ... ارتباط مستقیم ندارد با محبت کردن به یک دیگر و با خودیاری می‌توانند چنان صفا و ایمانی در دل‌ها به وجود آورند که خروارها پول و ثروت جای آن را نگیرد.» (البته معنای این گفته‌ها تشویق به فقر نیست.) وقتی رضایت از زندگی را خوش بختی بدانیم دیگر برای سعادت‌مند شدن به دنبال پول و ثروت نخواهیم بود. چه بسا خانواده‌های فقیری که در اوج رضایت و خوش بختی به سر می‌برند و با

همه‌ی ناداری های شان احساس خوش بختی می‌کنند، همان‌گونه که گفته اند: «سعادت و خوش بختی، ممکن است به انسان روی آورد. در خانه‌ی محقر و کوچک هم سعادت را می توان به دست آورد، بدون آن که شریک زندگی انسان، شخصی کاملاً بی‌عیب و زیبا باشد.»

نوشته‌های بسیاری در خصوص سعادت و شقاوت از منظر قرآن منتشر یا به بررسی موضوعات عوامل و آثار سعادت و شقاوت از منظر اسلام و قرآن پرداخته است و مقالات مرتبطی با این موضوع وجود دارد از جمله: کتاب خانواده موفق نوشته عباس رحیمی ، کتاب نظام خانواده در اسلام نوشته انصاریان، مقاله تبیین عوامل و آثار سعادت و شقاوت در قرآن از پریوش حسین پور و میلاد حاجری می‌باشد و مقاله سعادت و شقاوت از دیدگاه فلسفه و دین از آقای علی محامد و ... ولی هیچ یک از آن‌ها به‌طور مستقیم به موضوع بررسی موجبات سعادت و شقاوت خانواده از منظر قرآن اشاره نداشته است و این نوشته با رویکرد توصیفی تحلیلی به بررسی موجبات سعادت و شقاوت خانواده از منظر قرآن خواهد پرداخت.

۱- مفهوم واژگان موضوع تحقیق

۱-۱- سعادت در لغت

سعادت. { سَ دَ } (عِص) سَعَادَةُ: حسودانت را داده بهران نحس ترا بهره کرده سعادت زواش. (دهخدا، بی جا، بی نا)

۱-۲- سعادت در اصطلاح

سعادت از دغدغه های اساسی هر انسان بوده و از مباحث مهم دین ، اخلاق، فلسفه اخلاق و انسان شناسی فلسفی به شمار می آید و عالمان دینی و فیلسوفان اسلامی همواره به مطالعه و تحقیق در آن پرداخته اند. از دیدگاه فلسفه های مشاء اشراق و حکمت متعالیه سعادت عبارت است از : درک کردن و رسیدن به لذت هایی که برای انسان کمال محسوب می شود.(نشریه معرفت، ۱۳۷۰، جلد ۱، ص ۸)

۱-۳- شقاوت در لغت

شقاوت.[شِش وَ] (ازع اصص) نکبت و خواری و بدبختی و پریشانی(ناظم الاطبا) بدبختی، شقاء،شقوق، شقوت، عسر، شدت، سختی، بداختری. (دهخدا، بی جا ، بی نا)

۱-۴- شقاوت در اصطلاح

رابطه ای که بین زندگی انسان و سعادت و شقاوت اخروی او مطرح میشود رابطه ای نیست که عقل بتواند به طور کامل آن را درک کند شاید عقل بتواند بعضی مسائل را درک کند ولی به یقین نمی تواند این رابطه را به طور دقیق تشخیص دهد چون سعادت و شقاوت اخروی در احاطه عقل نیست تا بتواند نظر دهد که چون آن سعادت و شقاوت چنین مشخصاتی دارد و دارای چنین رابطه ای است پس باید این کار را انجام داد یا ترک نمود. (معرفت، ۱۳۷۰، جلد ۱، ص ۱۴)

۵-۱- خانواده در لغت

خانواده. [نَ / نِ / دَ / دِ] (اِ مرکب) خاندان. (غیاث اللغات) (ناظم الاطباء). دودمان. خیل خانه. (ناظم الاطباء). تبار. دوده اصیل زاده و از خانواده حرمت

۶-۱- خانواده در اصطلاح

خانواده گروهی است متشکل از افرادی که از طریق پیوند زناشویی، هم خونی و یا پذیرش به عنوان فرزند با یکدیگر به عنوان شوهر، زن، مادر، پدر، برادر و خواهر در ارتباط متقابل اند و فرهنگ مشترکی پدید آورده و در واحد خاصی زندگی میکنند. همسر یکی از اعضای خانواده است و عنوان خانواده برای مردی که به تنهایی زندگی می کند به کار نمی رود. (پژوهش های قرآنی، ۱۳۷۰، جلد ۴، ص ۲۴) خانواده پایه و اساس جامعه است و داشتن جامعه صالح بدون اصلاح خانواده امکان پذیر نیست و برای رسیدن به این مهم بهترین وسیله استفاده از کتاب خدا و سنت رسول اکرم و معصومین می باشد. بنابراین آشنایی با الگوهای موفق قرآنی برای بهتر شدن وضعیت خانواده ها و در حقیقت بهبود وضعیت جامعه امری سودمند محسوب شده است. (ر.ک خانواده های موفق، عبداللهیان)

یک جامعه مرکب از هزاران خانواده و یک خانواده مرکب از یک زن و شوهر و تعدادی فرزند است در حقیقت مصالح بنای خانواده و جامعه افرادند اگر فرد فرد انسان ها دارای روح تقوا باشند خانواده ای سالم و جامعه ای درست خواهیم داشت. خانواده ای که در محیط آن امنیت روانی و برونی حکم فرما است و زمینه رشد و تکامل افراد آن به خاطر تقوا به بهترین صورت فراهم است و در نتیجه جامعه ای خواهیم داشت که کلیه افراد آن نسبت به یکدیگر منبع خیر و همگان از شر و ضرر یکدیگر در امان خواهند بود. آبروی فرد و خانواده و جامعه به تقوای الهی است و هیچفرد و خانواده و جامعه ای نزد خداوند با رزش تر از اهل تقوا نیست زیان هایی که زن و شوهر و پدران و مادران و فرزندان و افراد جامعه از یکدیگر می بینند نتیجه بی تقوایی آن هاست. (ر.ک به نظام خانواده در اسلام، انصاریان، ۱۳۸۰، جلد ۱، ص ۲۵۴)

۲- عوامل خوش بختی

کسی که درصدد ساختن خانه ای است، قبل از ساختن، مقدمات آن را فراهم می سازد؛ زمین می-خرد، مصالح آماده می کند و طرح می ریزد تا خانه ی آینده اش کاملاً مطلوب و بی عیب باشد. در زندگی نیز باید از قبل، در انتخاب اعضای خانواده و چگونه ساختن زندگی آینده بسیار دقت کرد؛ این ها از مهم ترین مسائلی است که سلامت و پای داری زندگی را تامین کرده و خوش بختی را به ارمغان می آورد.

۳- ملاک‌هایی برای شروع زندگی خوب

۱-۳- دقت در انتخاب همسر

اولین عامل خوش بختی در خانواده، دقت در انتخاب همسر است؛ زیرا ازدواج یک امر بسیار مهم و سرنوشت ساز است که کام یابی یا شکست در آن، در زندگی آینده تاثیر به سزایی دارد. همسر خوب و موافق، زندگی را قرین آرامش و آسایش می کند و زمینه را برای پرورش استعدادهای درونی و سعادت و خوش بختی فراهم می سازد. برعکس، شکست در ازدواج موجب یاس و دل سردی می شود و استعدادهای درونی را از حرکت و تکامل باز می دارد. با طلاق و جدایی هم نمی توان مشکل را حل کرد زیرا امری است دشوار و ده ها مشکل به همراه دارد. بنابراین بر جوانان لازم است که قبل از ازدواج کمال دقت و عاقبت اندیشی را انجام دهند و سعی کنند همسری خوب و موافق بیابند.

در همین زمینه امام صادق می‌فرماید: «زن به منزله‌ی گردن بندی است که بر گردن می‌افکنند پس مراقب باش که چه چیزی را بر گردن می‌افکنی؛ و برای زن نمی توان قیمتی را تعیین کرد، چه خوب و چه بد اما ارزش زن‌های نیک را با طلا و نقره نمی شود تعیین کرد زیرا آن ها از طلا و نقره ارزش مندترند و اما بدان آن ها ارزش خاک را هم ندارند، زیرا که خاک از آن ها بهتر است». ابراهیم می گوید به امام صادق عرض کردم: «همسر من فوت شده. او همسر خوب و سازگاری بود. اکنون قصد دارم مجدداً ازدواج کنم. فرمود: "خوب دقت کن که خودت را در کجا می‌نهی و چه کسی را در مالت شریک می‌گردانی و بر دین و اسرار آگاه می‌سازی".»

امام رضا می‌فرماید: «به بنده ی خدا فایده ای بهتر از همسر خوب نمی‌رسد که وقتی او را می‌بیند، خشنودت سازد و در غیاب او از نفس خودش و مال شوهرش حفاظت کند». از این روایات به خوبی فهمیده می‌شود که یکی از عوامل خوش بختی در خانواده دقت در انتخاب همسر است. زیرا انتخاب همسر مانند لباس خریدن، موقتی نیست. تو می خواهی یک عمر با او زندگی کنی و او را محرم راز خود قرار دهی، ممکن است در اثر عجله و عدم دقت کافی، ناچار شوی عمری را با ناراحتی و گرفتاری بگذرانی.

طبق قانون وراثت صفات پدر و مادر اعم از صفات ظاهری و صفات باطنی بر اولادشان تاثیر دارد همانطوری که صفات ظاهری مانند شکل و شباهت از طریق ژن ها به اولاد منتقل میشوند، صفات باطنی مثل شجاعت ترس حسادت سخاوت و بخل نیز منتقل میشود. مادر حسود زمینه حسادت بچه اش را مهیا می سازد ، پدر بخیل بچه اش را بخیل بار می آورد و حالات و روحیات و هیجانات مادر بر جنین او اثر می گذارد. بنابراین پدر و مادر نقش مهمی در سعادت و شقاوت فرزند دارند.(ر ک به ریحانه بهشتی ، سال ۱۳۸۳، چاپ هفتم، ص ۵۳) خانواده ها به خصوص خانواده های ایران اسلامی از نظر ایمان به خدا و قیامت و قبول نبوت و ولایت و انجام واجبات مثل نماز، روزه، حج و پرهیز از محرماتی چون خوردن حرام و انجام شهواتی که خلاف انسانیت است و مراعات محرم نامحرمی در حد قابل قبول هستند.

بیشتر ضعف خانواده ها در عدم رعایت مسائل اخلاقی و دوری از سیئات است. قهر کردن و از یکدیگر جدا شدن و رو برگرداندن، تهمت زدن، مشاجره لفظی، غیبت، اسراف، کبر، حسد، بخل و خیلی دیگر از صفات بد باید از خانواده ها دور باشد و خانه و خانواده از آن ها پاک بماند. چرا که هرکدام از آنها و برخی از آن گناهان گناه کبیره و موجب عذاب حتمی در قیامت و علتی برای حصول شقاوت و تیره بختی است.(نظام خانواده در اسلام ، انصاریان، ۱۳۸۰، ص ۴۲۳، جلد ۱۹) خانواده می تواند با تعلیم و تربیت درست و دادن آگاهی به فرزندان جلوی انحرافات را بگیرد شخصیت کودک و نوجوان متأثر از رفتار پدر و مادر است والدینی که با موازین تعلیم و تربیت اسلامی آشنا باشند به فرزندان خود آگاهی داده و آنان را به سلامت از تنگناها و بحران های زندگی عبور میدهند و باعث می شوند آنان با احساس مسئولیت و تعقل و تفکر در برابر بحران ها از خود درایت بیشتری نشان دهند و در به سعادت رسیدن آنان نقش اساسی داشته باشند.(ر.ک به نقش خانواده در پیشگیری از انحرافات ، نحوی، سید سیف الله، ۱۳۸۸، ص ۱۳۷۰)

نتیجه گیری

۱- عوامل فراوانی در سعادت و شقاوت خانواده و فرزندان موثراند که در این مقاله به مهم‌ترین آن‌ها پرداخته شده است. از جمله: میزان تقوای الهی، نحوه تربیت والدین، دوری از سیئات و روی آوردن به حسنات، انجام واجبات و دوری از محرمات.

۲- خانواده نقش مهم و موثری در سعادت و شقاوت فرزندان دارد اما علت تامه آن نیستند پدر و مادر فقط وظیفه زمینه سازی به سعادت رسیدن فرزندان را دارند اما اگر پدر و مادری وظیفه خود را در تربیت و تعلیم فرزند به خوبی انجام دادند، اما فرزند به شقاوت کشیده شد این انتخاب خود فرد بوده و پدر و مادر وظیفه خود را انجام داده اند. مادر نقشی بسیار مهم در سعادت یا شقاوت خانواده ایفا می‌کند مادر وظیفه سنگینی بر عهده دارد و آن رسالت انسان سازی و رسالت تربیت نسل‌های آینده است ویژگی‌ها و خصوصیات مادر به فرزند هم سرایت می‌کند.

۳- تمام انسانها به دنبال سعادت و خوشبختی هستند و قرآن به عنوان راهنمایی بزرگ برای زندگی انسان راه رسیدن به سعادت را ارائه می‌دهد. از منظر قرآن سعادتمند کسی است که خشنود و راضی است نسبت به داشته هایش و در سختی‌ها تحمل دارد و شقی کسی است که زندگی دنیا را از آخرت جدا کرد و مشغول لذائد و زیبایی‌های دنیا می‌شود و در نهایت وارد جهنم میشود و در آتشی دائمی می‌سوزد. راه سعادت راه خداوند است و سفارش او بر بندگان پیمودن همین راه است و او به مصلحت آنان داناست و بدون تردید بدبخت کسی است که راه خداوند را واگذارد و سعادت را در راه‌های مختلف بشری انتظار داشته باشد. در غیر راه خداوند هیچ گونه سعادت و خوشبختی وجود ندارد.

۴- از عوامل موثر دیگر در به سعادت رسیدن خانواده و مصون ماندن از شقاوت میتوان موارد زیر را نام برد: حلم و بردباری، ترس از کیفر الهی، تواضع، احسان به پدر و مادر، انصاف، مدارا و نرم‌خویی و وفای به عهد.

منابع:

- ۱- قرآن کریم
- ۲- امینی حاجی آبادی، محمد رضا؛ ۲۸ مرداد ۱۳۸۸؛ سلامت خانواده از دیدگاه قرآن و حدیث؛ سعادت مصطفوی، حسن
- ۳- انصاریان، حسین؛ ۱۳۸۰؛ نظام خانواده در اسلام؛ انتشارات ام ابیها، قم؛ چاپ نهم
- ۴- امینی، ابراهیم، انتخاب همسر، ص ۱۰۲، تهران: موسسه ی انتشارات امیرکبیر، سال ۱۳۷۸.
- ۵- الکسنو، ریتال و ربچاد، زمینه ی روان شناسی، ترجمه ی محمدتقی براهنی، ج ۱، ص ۱۸۰، بهروز، تهران، سال ۱۳۶۷.
- ۶- بیستونی، محمد؛ ۱۳۸۹؛ خانواده از دیدگاه قرآن و حدیث؛ انتشارات بیان جوان، چاپ اول.
- ۷- بایار، ویرجینیا، چگونه انسان بهتر باشیم، ترجمه ی ناهید فخرایی، ص ۱۹۰، بنگاه ترجمه و نشر کتاب تهران
- ۸- جلالی، مصطفی؛ ۱۳۹۵ بررسی عوامل و آثار سعادت و شقاوت از منظر قرآن، دومین کنفرانس بین المللی مدیریت و علوم انسانی.
- ۹- حسینی، سید جواد؛ ۱۳۸۶؛ خصال، صدوق.
- ۱۰- حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۷، تهران: المکتب الاسلامیه، ۱۳۶۷
- ۱۱- رحیمی، عباس؛ ۱۳۸۹؛ خانواده موفق؛ بی تا، چاپ دوم
- ۱۲- شعاع کاظمی، مهرانگیز؛ ۱۳۹۲ آسیب های روانی خانواده، بی تا، بی جا.

- ۱۳- شکوهی یکتا، محسن؛ ۱۳۸۸؛ روان شناسی خانواده .
- ۱۴- طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، ص ۲۳۳، تهران: سال ۱۳۷۶.
- ۱۵- عبداللهیان، فاطمه؛ ۱۳۹۱؛ خانواده هاس موفق در قرآن کریم؛ وزیری محبوب، سید جمال؛ حوزه علمیه خراسان مدرسه علمیه نرجس(س).
- ۱۶- قادری، زهرا السادات؛ ۱۳۹۳؛ نقش خانواده در مقابل تهاجم فرهنگی؛ مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، بی چا.
- ۱۷- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ترجمه ی سیدجواد مصطفوی، ج ۱، ص ۳۰، تهران: چاپ دوم،
- ۱۸- کلینی، محمد بن یعقوب، فروع الکافی، ج ۵، ص ۳۳۳، بیروت: دار الاضواء، ۱۴۰۵
- ۱۹- کیانی، فریدون؛ ۱۳۹۴؛ نقش و جایگاه خانواده و زن در تربیت انسان از دیدگاه اسلام
- ۲۰- لپ، انیاس، روان شناسی عشق ورزیدن، ترجمه ی کاظم سامی و محمود ریاض، ص ۲۱۷، رز، تهران، سال ۱۳۵۶.
- ۲۱- مکتبی، محمد؛ ۱۳۸۷؛ زن و خانواده از دیدگاه امان خمینی(ره) ، بی تا، بی چا
- ۲۲- محمودی، زهرا؛ ۱۳۹۴؛ دیدگاه علامه طباطبایی پیرامون احادیث طینت؛ حسینی، محمد؛ مجله کتاب و سنت بهار
- ۲۳- مسجدی، تکتیم؛ ۱۳۹۰؛ سعادت و شقاوت در اسلام؛ بیک خورمیزی، سکینه
- ۲۴- مجلسی محمدباقر، بحار الانوار، ج ۴۱، انتشارات اسلامی، ۱۳۸۶
- ۲۵- مظاهری، حسین؛ ۱۳۹۰؛ خانواده در اسلام؛ شفق، قم؛ چاپ اول.
- ۲۶- مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۵، ص ۲۸۵، بیروت: موسسه ی الوفا، ۱۴۰۹.
- ۲۷- مکارم شیرازی، ناصر؛ ۱۳۸۸، احکام خانواده در پرتو فقه اسلامی، انتشارات امام علی(ع)؛ چاپ ۸
- ۲۸- مولوی بلخی، جلال الدین محمد، مثنوی معنوی، ص ۲۶۹، اقبال سال ۱۳۷۴.
- ۲۹- نحوی، سید سیف الله؛ ۱۳۸۸؛ نقش خانواده در پیشگیری از انحرافات؛ انتشارات نورالسجاد؛ چاپ دوم
- ۳۰- نوری الطبرسی، میرزا حسن، مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ص ۱۹۳، قم: موسسه ی آل البيت، ۱۴۰۷.

۳۱- نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، چاپ اول، ناشر: مؤسسه آل البيت β ، قم، ۱۴۰۸ ق.

۳۲- ویلیام جیمز، دین و روان، ترجمه ی مهدی قائنی، ص ۱۰۶، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران

۳۳- سایت مدرسه فقاها